

YAŞIL PEDAQOGİKANIN ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİNDƏ ROLU

Lalə İsbəndiyar qızı Qarayeva

Azərbaycan Texniki Universiteti, Bakı, Azərbaycan

THE ROLE OF GREEN PEDAGOGY IN ENVIRONMENTAL PROTECTION

Lala Isbandiyar Garayeva

Azerbaijan Technical University, Baku, Azerbaijan: lalagarayeva123@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-2479-6993>

Abstract. Education plays a crucial role in ensuring sustainable development. Its importance in shaping the future is absolute, and implementing advanced systems and methods for fostering environmental awareness and achieving sustainability within society through education is essential. The article investigates the role of Green Pedagogy, implemented at the University College for Agricultural and Environmental Education in Vienna, to promote environmental protection and integrate ecological awareness and sustainability-focused innovations. This paper aims to elucidate how the teaching methodologies and principles of green pedagogy can enable students to cultivate new environmental habits, foster a sense of green citizenship, and facilitate the development of community-based ecological initiatives

Keywords: Green pedagogy, environmental protection, University College for Agricultural and Environmental Education Vienna, ecology, environment, pedagogy, domestic economy.

© 2024 Azerbaijan Technical University. All rights reserved.

Giriş

Yaşıl pedaqogika inkişaf etməkdə olan tədris metodu kimi ətraf mühitin mühafizəsində mühüm rol oynayır. Ənənəvi tədris metodundan fərqli olaraq, yaşıl pedaqogika tələbələri ətraf mühit ilə birbaşa əlaqə saxlamağa və əyani formada ətraf mühiti anlamağa kömək edir. Təlim və tədris işlərində yeni biliklərin aşılınması ilə bərabər öyrənilən biliklərin real mühidə tətbiq edilməsi yaşıl pedaqogikanın əsas prinsipidir. Yaşıl pedaqogika integrativ yanaşmadır və ilk növbədə texniki üsullarla tələbələrin ekosavadlığı artırmaq məqsədi daşıyır. Gündəlik həyatda prioritet təşkil edən işlər ətraf mühitə bu və ya digər yollar ilə təsir edir. Kənd təsərrüfatı, ev təsərrüfatı və istehlak yönümlü mövzular ətraf mühitə şüursuz formada edilən təsirlərin idarə edilməsi tədris prosesinin əsas obyektlərindəndir. Bununla birlikdə, yaşıl pedaqogikanın mühüm məqsədi ətraf mühiti aktiv şəkildə müşahidə etmək və təlim müddəti ərzində öyrənilən nəzəriyyənin praktiki şəkildə real mühidə tətbiq edilməsidir [1]. Həmçinin, qazanılmış biliyin bu və ya digər formada cəmiyyətdə yayılması prioritet təşkil edir. İlk olaraq, tələbələr bu bilikləri gündəlik həyatlarında tətbiq edib və cəmiyyətin digər fərdləri üçün nümunə ola bilirlər həmçinin, öyrəndikləri bilikləri sosial fəaliyyətlərdə sərgilərdə və sosial media vasitəsi ilə nümayiş etdirilə bilər. Buna misal olaraq, məişət tullantılarının idarə edilməsi ilə əlaqəli tələbələr məlumat verici model, afişa hazırlayıb sərgilərdə və təşkil edilən sosial fəaliyyətlərdə cəmiyyətin digər üzvlərinə nümayiş etdirib, məişət tullantılarının idarə edilməsində insan faktoru nə qədər önəmli olduğunu göstərilə bilər. Bu sosial fəaliyyətlərdə tələbələr təlim boyunca ətraf mühit və mühafizəsi ilə əlaqəli öyrəndikləri bilikləri iştirakçılar ilə paylaşa bilər [2] (Şəkil 1).

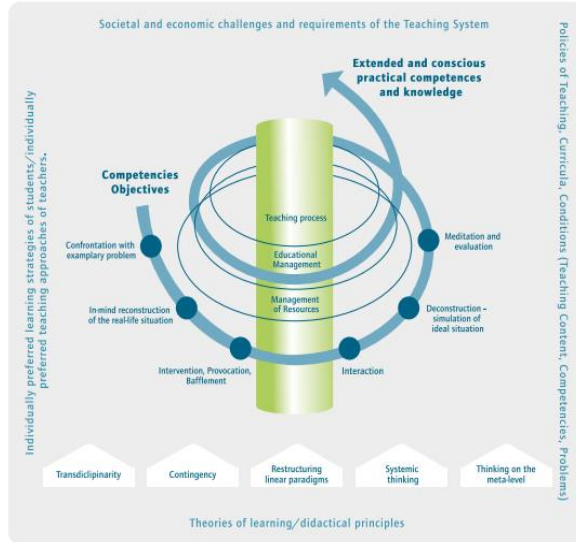
Şəkil 1. Məişət tullantılarının emalı əlaqəli tələbələrin hazırladığı afişa

Yaşıl pedaqogika konsepsiyasının başa düşmək üçün aşağıdakı müddəalar və metodlar icra edilməsi tədris prinsiplərinə diqqət yetirək:

- Transdissiplinarlıq (fənnlərarası keçid)
- Ehtimallıq
- Xətti paradıqmaların yenidən qurulması
- Sistemli düşüncə
- Meta-düşüncə

Transdissiplinarlıq, fənnlərarası keçid anlayışı vurğulayır, məsələn, iqtisadiyyat və ingilis dili fənnləri arasında ingilis dilində davamlı resurslardan istifadə etmək əlaqəsini misal göstərmək olar. Tələbələr ətraf mühit ilə əlaqəli iqtisadi ilə bilikləri ingilis dilində, dünya təcrübəsində necə tətbiq edildiyi öyrənmiş olurlar. Ehtimallıq prinsipi hər bir vəziyyətin özünəməxsus olduğunu və buna görə də vahid optimal həll yolu olmadığını, təhlil edilən konkret vəziyyətin daxili və xarici aspektlərini nəzərə alan bir həll yolunun olduğunu qəbul edir. Bu, tələbələri müxtəlif kontekstə uyğun yanaşmalar hazırlamağa və ideya təklif etməyə təşviq edir. Xətti paradıqmalar öyrənilən biliyin yenidən qurulması və sistemli düşüncə isə davamlı fəaliyyət üçün vacib olan sistemli düşüncə, problemləri daha geniş sistem kontekstində təhlil etməyə və həll yollarına çatmaq üçün müvafiq aspektləri öyrənməyə təşviq edir. Nəhayət, meta-düşüncə, yəni "ideya haqqında düşünmək", davamlı düşüncə tərzini formalaşdırır, yeni həllərin inkişafını dəstəkləyir və getdikcə mürəkkəbləşən dünyada öz təfəkkür vərdişinin yaranmasını təşviq edir.

Yaşıl pedaqogika tədris sistemində tövsiyə olunan dərslər planlama strukturunu və ardıcılığını təmsil edən spiral modelində altı nöqtə ilə öyrənmə fəaliyyətinin planlanması üçün şablon Şəkil 2-də göstərilmişdir.

Şəkil 2. Yaşıl pedaqogika üzrə öyrənmə fəaliyyətinin planı

Bu pedaqoji yanaşma mövzu dərinliyi və tədqiqat genişliyini nəzərə alaraq, müzakirə və tənqidi təfəkkür üçün kifayət qədər zaman ayıran altı mərhələli prosesi özündə birləşdirən bir sıra dərslər üzrə tətbiq edilir. Belə dərin öyrənmə təcrübəsini 45 dəqiqə və ya 90 dəqiqəlik dərslər müddətində cəmləşdirməyə çalışmaq, tələbələrin ətraf mühit ilə əlaqəli mürəkkəb mövzuları tam dərk etməsi və kritik həllər hazırlaması üçün kifayət etməyəcək. Geniş mövzunu dərindən öyrənmək üçün ayrılan geniş vaxt çərçivəsində məsələ yaxşı dərk edilib və daha effektiv problem həll etmə bacarıqlarını tətbiq edilməsinə zəmin yaradır [3]. Bunun üçün, yaşıl pedaqogikanın prinsiplərinə uyğun olaraq dərslər 4 saat və kiçik istirahət aralıqları vasitəsi ilə icra edilir. Təməl prinsiplər bir-biri ilə əlaqəli olaraq, sistemli düşüncənin müəllimlər tərəfindən tələbələrə aşılamaqla ətraf mühitdə baş verən hadisələri analitik analizi və emosional aspektdən dərk etməsinə zəmin yaradır [3, s.16-17], [4, 5].

Yaşıl pedaqogika tədrisi üzrə Vyana Kənd təsərrüfatı və Ətraf Mühit Pedaqogikası Universitet Kolleci təcrübəsi

Vyana Kənd təsərrüfatı və Ətraf Mühit Pedaqogikası Universitet Kollecinə tədris planı ekoloji davamlılığı və yaşıl pedaqogika prinsiplərini özündə əks etdirən dərslərin tədris edilməsi üzrə tərtib edilib. Tədris edilən fənnlər tələbələrin fərdi təcrübələrini ekoloji və iqtisadi anlayışlarla birləşdirərək gündəlik həyat fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirinin öyrənilməsinə təşviq edir. Burada tələbələrə ekoloji anlayış aşılamaq üçün, müvafiq öyrənmə mühitləri vasitəsilə öz fəaliyyətlərinin subyektivi olmağa imkan verir, yəni tələbələr öz öyrənmə təcrübələrinə əsaslanaraq tapşırıqları aktiv şəkildə həll yolları axtarırlar və öz öyrənmə bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Yaşıl pedaqogikanın konsepsiya və metodları kənd və ev təsərrüfatı, biznes idarəçiliyi, eləcə də istehlak və regional inkişaf mövzularında dərslərin tədris edilməsi sözügedən təhsil ocağında icra edilir [3, s. 2-5]. Kollecdə tədris dili olaraq ingilis və alman dili istifadə edilir. İngilis dilində tədrisin təşkili ətraf mühit haqqında nəşrlər, universal tədqiqat, həmçinin terminologiyaları mənimsəmək üçün tətbiq edilir və bunun üçün ayrıca olaraq ingilis dili təlimləri təşkil edilir [4] (Şəkil 3).

Tədris metodologiyası yaşıl pedaqogika konseptinə əsaslanaraq altı hissədən ibarət olan ümumilikdə dörd saatlıq zaman aralığı tətbiq edilir. Dərs müddəti ərzində tələbələr ətraf mühit ilə əlaqəli müəyyən mövzular haqqında tapşırıqlar təqdim edir, kiçik qruplar şəkilində təqdim edilmiş mövzuların müzakirəsi edilir, müəyyən zaman daxilində müzakirə edilən mövzuların nəticəsi izah edilir və intellektual oyunlar ilə birlikdə tədris başa çatır.

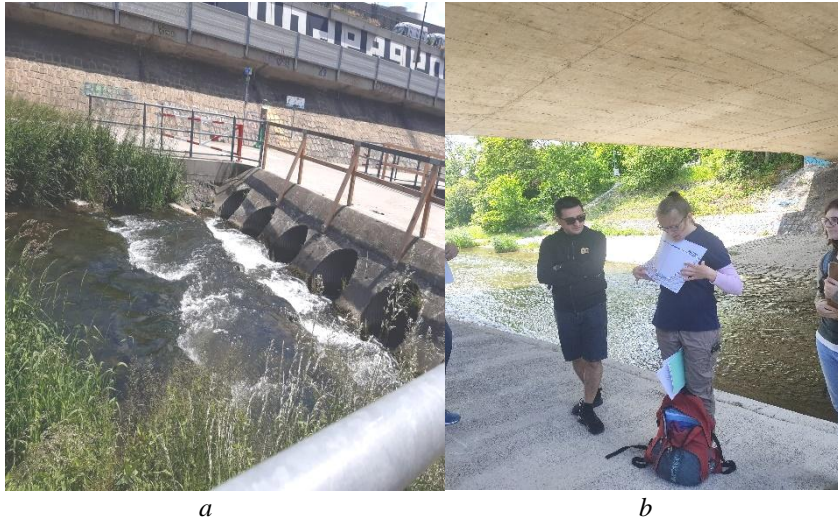
Şəkil 3. İngilis dili tədrisi

Universitet ərazisinə yerləşən bağça mühiti tələbələrin çöl tədqiqatlarını icra etmək üçün müvafiq araşdırma obyektini kimi istifadə edilir. Təşkil edilən dərs və kurslarda tələbələr verilən tapşırıqlara əsasən bağçanın bioloji örtüyünə nəzər salıb çevrədə nə baş verdiyini başa düşməyə çalışırlar. Göründüyü kimi bir qrup tələbə rəhbər müəllim ilə birlikdə bağçada olan bitkilərin termal cihazın istifadəsi ilə temperaturu ölçməklə bitkilər arasında temperatur fərqi müəyyən edib verilən tapşırığı həll edirlər (Şəkil 4).

Şəkil 4. Termal cihazın istifadəsini öyrədilməsi

Tələbələrə verilən tapşırıqlar universitet daxili ekoloji mühiti anlamaqla yanaşı universitet xarici yəni şəhər mühitində baş verən prosesləri anlamaq üçün, universitetdən kənar təşkil edilən çöl tədqiqatları ilə həm çevrəni kəşf etmək həm də çevrə ilə əlaqəli problemləri dərk edib ideya paylaşmağa təşviq edən kurslar təşkil edilir. Şəkil 5-də görüldüyü kimi bir qrup tələbə Vyana çayı ətrafında kursda iştirak edirlər. Bu kursda əsas məqsəd Vyana şəhərində hər il baş verən çay daşqınlarını morfoloqiyasını yəni, daşqın ərazisində suyun səviyyəsi hansı həddə qədər qalxdığını və daşqın sonrası çevrədə hansı dəyişikliklər olduğunu başa düşməkdən ibarətdir. Burada çay daşqını baş vermiş ərazinin ekologiyası, biomüxtəlifliyi öyrənməklə olan bu və ya digər təbii fəlakətlər ilə bağlı ərazinin ekologiyasını əyani olaraq başa düşərək, baş verəcək fəlakətin fəsadları hansı səviyyədə izlər qoyduğu, və həmin ərazidə fəlakət sonrası icra edilmiş yenidənqurma işləri ilə yaxından tanış olub, kurs üzrə verilən tapşırığı tədqiqat obyektindən qeydlər almaqla aktiv şəkildə həll etmiş olurlar.

Şəkil 5. a) Vyana çayında su ötürücü kanallar; b) Çay ətrafı ərazinin ekologiyası üzrə tədqiqat

Beləliklə, ətraf mühitin qavranılması, eləcə də təhsil alanlarda ekosistemdə müşahidə olunan hadisələrin səbəb-nəticə prinsipinin formalaşdırılması yaşıl pedaqogikanın əsas göstəriciləri hesab oluna bilər. Tələbələr onları əhatə edən mühitdə olan yaşamı və dəyişiklikləri başa düşüb ətraf mühitə qarşı diqqətləri daha da artmış olur və həmçinin öz yaxın çevrəsi ilə qazandıqları yeni vərdişləri və məlumatları bölüşürlər. Bununla da, təlim və tədris sistemində ətraf mühitin mühafizəsini şüurlu idarə edilməsi əldə edilmiş olunur.

Azərbaycan təhsil sistemində Yaşıl pedaqogikanın tətbiq edilməsi

Hazırda ölkəmizdə davamlı və insan potensialına əsaslanan inkişaf istiqamətində yeni tendensiyalar və yeni çağırışlar əmələ gəlmişdir. Davamlı inkişafın ətraf mühitin mühafizəsi ilə əlaqəli konsepsiyasında ətraf mühitin mühafizəsi ilə əlaqəli işlərin görüldüyü bəllidir. Ancaq digər inkişaf etməkdə olan dövlətlər kimi, ölkəmizdə hələ də ətraf mühitin mühafizəsi ilə əlaqəli aktual məsələlər mövcuddur [5, s.144-145].

Azərbaycan təhsil sistemi kontekstində yaşıl pedaqogikaya təliminə əsaslanan fənnlərin tədrisi və həmin fənnlər ilə əlaqəli tapşırıqların aktiv şəkildə həll edilməsi tələbələr arasında ekoloji mühafizəkarlıq hissini inkişaf etdirməyə kömək edə bilər, onlara ətraf mühit ilə əlaqəli davamlılığını təmin etmək üçün emosional öhdəliyi və təbii dünyanı qorumaq istəyini aşılaya bilər. Tələbələr bilavasitə yerli mühitlə birləşdirən interaktiv, praktiki öyrənmə təcrübələri vasitəsilə yaşıl pedaqogika onları cəmiyyətdə ətraf mühitin mühafizəsi səylərində fəal iştirakçı olmağa ruhlandırma bilər. Məsələn, ev iqtisadiyyatı fənnin tədrisi ilə Bakı şəhəri üzrə önəmli ekoloji məsələlərdən biri olan məişət tullantılarının idarə edilməsi üzrə tələbələrə tapşırıq verilməsi nümunəsinə baxsaq tapşırıq həlli üçün

əyani olaraq tədqiqat obyektin araşdırılması, həmin ərazidən nümunə görüntülər əldə edilib və müəllimin öncədən hazırladığı tapşırıq vərəqində qeydlər edilərək məlumatların analiz nəticəsində təqdimat hazırlanmalıdır. Tapşırıq digər qrup əməkdaşları ilə birlikdə təhlil edilib mövcud problem ilə əlaqəli ideya və həllər əldə edilmiş olunar.

Ölkəmizdə ətraf mühit ilə əlaqəli problemlərin həlli üçün təhsil ocaqlarında yaşıl pedaqogikanın tətbiq edilməsi ilə ətraf mühit ilə əlaqəli nəzəri biliklərini real dünyadakı ekoloji çağırışlara tətbiqi və ətraf mühitin mühafizəsinin vacibliyini dərinlən dərk edərək tələbələrin çevrə ilə əlaqəli məsələlərlə əlaqəli müsbət dəyişikliklərə töhfə vermək üçün şəxsi məsuliyyət hissi inkişaf edəcəkdir.

Nəticə

Müxtəlif perspektivləri özündə əks etdirən fənlərarası, sistemli elmi yanaşma, Yaşıl Pedaqogika şagirdlərə müvafiq öyrənmə mühitləri vasitəsilə öz fəaliyyətlərinin subyektivi olmağa imkan verir. Yaşıl pedaqogika əsas prinsipi tələbədə ətraf mühiti əyani olaraq kəşf edərək öz öyrənmə bacarığını inkişaf etdirməklə, ətraf mühiti dərinlən dərk etməsinə kömək edir. Vyana Kənd təsərrüfatı və Ətraf Mühit Pedaqogikası Universitet Kollecinə tədris planı yaşıl pedaqogikanın tətbiq edilməsində özünü doğruldur və yeri təhsil ocaqlarında sözügedən tədris planının tətbiq edilməsi ətraf mühitin dərk edilməsində və mövcud məsələlərə həll yolları tapmaqda stimül verəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Kantun S., Sedyati R.N. Improving Students' environmental care behavior through the Implementation of the green and clean school program in SMP Negeri 1 Jember. Earth and Environmental Science, 2019, Volume 243, 170 p.
2. Fox A., Wogowitsch C. Green Pedagogy: Using Confrontation and Provocation to Promote Sustainability Skills, Teacher Education in the 21st Century-Emerging Skills for a Changing World, IntechOpen, London. 2021, pp. 215-228.
3. Hochschule für Agrar- und Umweltpädagogik. Green Pedagogy. Vizerektorat für Umweltpädagogik, Weiterbildung und Forschung, Vienna. 2018, 42 p.
4. Kurniawati S., Rahayu A., Disman D., Supriatna N. How Does Student's Engagement Build Consumer Green Behavior?. 1st International Conference on Economics, Business, Entrepreneurship, and Finance (ICEBEF 2018), 2019, Volume 65, Bandung, Atlantis Press, pp. 290-292.
5. Jafarov S. Pedaqoji Elmlər Sistemində "Müqayisəli Pedaqogika" Anlayışı. The XIV International Scientific Symposium "A Person in History", 2021, pp. 143-147.

YAŞIL PEDAQOGIKANIN ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİNDƏ ROLU

L.I.Garayeva

Xülasə. Davamlı inkişafın təmin edilməsində təhsilin rolu böyükdür. Gələcəyin formalaşmasında təhsilin əhəmiyyəti mütləqdir və cəmiyyətdə təhsil yolu ilə ekoloji şüurun yaranmasını təmin etmək üçün təkml sistem və metodların tətbiqi zəruriyyət təşkil edir. Vyana Kənd təsərrüfatı və Ətraf Mühit Pedaqogikası Universitet kollecində ətraf mühitin mühafizəsini təşviq etmək üçün ekoloji şüurun artırılması və davamlı inkişafa yönəlik yeniliklərin inteqrasiyası üçün tətbiq edilən yaşıl pedaqogikanın rolu əyani olaraq araşdırılmış və yerli təhsil ocaqlarında yaşıl pedaqogikanın tətbiq edilməsi təklif edilmişdir. Burada məqsəd yaşıl pedaqogikanın tədris metodologiya və prinsipləri ilə birlikdə tələbələrin ətraf mühitə dair davranışları ilə bağlı yeni vərdişlər formalaşdırmaq, yaşıl vətəndaşlıq hissini inkişaf etdirmək və icma əsaslı ekoloji təşəbbüslərin inkişafını təmin etmək yolları izah edilmişdir.

Açar sözlər: Yaşıl pedaqogika, ətraf mühitin mühafizəsi, Vyana Kənd təsərrüfatı və Ətraf Mühit Pedaqogikası Universitet Kolleci, ekologiya, ətraf mühit, pedaqogika, ev iqtisadiyyatı.

Accepted: 13.12.2024